

katolikus státusra bízta, ahogyan ez az 1948-as államosítást megelőző másfél száz év folyamán, több, Erdélyt és püspökségét érintő „rendszerváltás” (1848–1849, 1867, 1918, 1928) során akadálytalanul meg is valósult.

Az alapítólevélben gróf Batthyány Ignác püspök részletesen felsorolta azokat az ingatlanokat, melyeket saját szerzeményeiként az intézmény fenntartására szánt. Értéküket 38.000 forintra becsülte. Ezekhez járult a 30 000 forintot érő könyvgyűjtemény (ennek legnagyobb önálló tétele, a Migazzi-gyűjtemény egyedül 12 000 forintjába került volt 1782-ben), s megközelítőleg ugyannyiba került csillagvizsgáló. Ha nem számítjuk az ásvány-, a kagyló- és a mintegy 3000 darabot számláló érmegyűjteményt, az építkezéssel és berendezéssel, az asztronómus kanonoki stallumot megalapozó beneficiummal együtt megközelítőleg 80–100 000 forintot kitevő alapítványról van szó, amelyet a nem túl nagy püspöki jövedelemmel rendelkező főpap saját, családi birtokaiból fedezett vagy adóssággként éppen azokra terhelte. Összehasonlításul: 1800-ban, tehát immár a püspök halála után elkezdődött infláció idején valamivel több mint 22 ezer forintra értékelték a püspökök nyári rezidenciáját képviselő és éppen gróf Batthyány Ignác által felújított alvinci kastélyt.

Az intézmény rendeltetészerű működését megakadályozta az a hosszan elhúzódó per, amelyet Batthyány Ignác halála után családja indított, s amely három évtizeden át tartó zárolással, éppen a napóleoni háborúk gerjesztette inflációban jelentős jövedelemkiesést okozott. Ebben az időben a Batthyaneum működését utódai püspöki jövedelmükből fedezték. Püspöki jövedelmekből tanították és tartották el többek között az 1799-ben elhunyt első csillagász-kanonok, Mártonffy Antal utódait. Soruk csak 1852 után szakadt meg, amikor Haynald Lajos püspök úgy döntött, hogy a csillagvizsgálót világi személyek, a püspöki lyceum szakos tanárainak a kezelésébe adja.

A pereskedést sem Mártonffy József püspök, de közvetlen utóda, Rudnay Sándor (1816–1820) sem tudta befejezni. Végre az 1820-ban erdélyi püspökké kinevezett br. Szepesy Ignác alatt született végleges ítélet, melynek értelmében a Batthyaneum összes javainak birtokában maradt, tekintettel arra, hogy az alapítónak életében joga volt vagyonával tetszés szerint bánni, azt elajándékozni is. [...]

(2012. 6.)

GÖMÖRI GYÖRGY

1620, Lőcse: Bethlen Gábor levele lovaskatonáihoz

Szomorú szívvel csodálkozom,
hogy több zsoldot mertek kérni
tőlünk a hadviseléshez.

Nyomorult, pusztuló hazánkat
nem szolgálnátok fizetetlen? Nem,
inkább raboltok, prédáltok – a természetes
ellenség sem pusztította az országot jobban
tinálatok! Jelentik, hogy ahol csak
jártatok, a szegényeket iszonyú
kegyetlenséggel dúltátok,
és sokan közületek förtelmes
paráznságokat cselekedtek!
Parancsolom: becsüljétek meg
magatokat, legyen vége a sok
istentelenségnek, vigyázzatok
a magyarok jó hírére-nevére, ellenség ellen
bátrak és ne viasz emberek legyetek –
ne fosztogassatok, mint amaz undok életű, rabló kozákok!
Hópénzt tőlem csak akkor kaptok,

ha pénzért, nem erővel vesztek zabot
és eleséget. Ha vitézi módon éltek.

Legyetek hát egészségben és serények
az igaz vitézségben.

Gabriel, manu propria

(2012. 10.)

UJVÁRY GÁBOR

Pozitív válaszok Trianonra

Klebelsberg Kuno és Hóman Bálint kulturális politikája

(Részlet)

Nehéz, szinte lehetetlen egy mostani fiatalnak megérteni, mit is jelentett az 1920-as és az 1930-as évek közéletében és közgondolkodásában Trianon traumája. Hogyan változtatta meg az Osztrák–Magyar Monarchia magyar értelmiségének alapvetően pozitív, a töretlen fejlődésben hívó világvégképét. Miként vált a Magyar Királyság gazdasági, politikai és kulturális szerepének, birodalmon belüli fokozatos erősödésének örvendő szemlélet elkeseredett útkereséssé, mely a kommunizmustól, a parasztállami álmoktól a turáni ősök kutatásán és az „egyedül vagyunk” nézeteken át a többnyire zavaros szélsőjobboldali ideológiáig terjedt, és általában kizárólagosságra tartott igényt.

Trianon hatása napjainkban is érezhető, és az is marad még jó ideig. Gondoljunk csak arra, hogy a szerbeknek mindmáig milyen begyógyíthatatlan sebeket okoz a több mint 600 éve vívott rigómezei csata; aktualizálva: Koszovó elvesztése. Vagy arra, hogy román és szlovák kollégáink manapság is az ezeréves magyar elnyomásról beszélnek, holott a nemzetiségi ellentétek a 19. század elejéig ismeretlenek voltak a térségben. Trianon nekünk is fájó és kitörölhetetlen emlék, fontos történelmi tény, de a kortársaknak a mindennapjaikban átélte szomorú valóság volt, hiszen szinte nem volt magyar család, amelyet valamilyen módon ne érintett volna. Ezáltal rengeteg fájdalom és szenvedés forrása lett.

Az általa okozott megrázkódtatásra azonban inkább negatív, kizárólag a tagadást hangoztató, a „Nem, nem soha!” – egyébként lélektanilag teljesen érthető és elfogadható – szajkózásában kimerülő válaszok születtek. Ezeknek pedig kevés közük volt a korszak politikai realitásaihoz. Velük szemben a Bethlen István vezette kormányok (1921–1931) – és minisztereinek jó része – olyan programot vallott, amelynek lényege az építkezés, a válságból való kilábalás szándéka volt. Magyarország az 1920-as évek elején még a bel- és a külföldi politikusok által is életképtelennek tartott államnak minősült. Ehhez képest az évtized végére nemzetközi összehasonlításban az ország helyzete már majdnem ugyanolyan kedvező volt, mint közvetlenül az első világháború előtt, egy hosszú ideig tartó folyamatos gazdasági fellendülés végpontján.

E sokak által csodaként megélt konszolidációban a kultúrpolitikának kulcsszerep jutott, mivel nemcsak a szavakban, de a valóságban is stratégiai ágazattá vált. Ez pedig elsősorban egy rendkívül ambiciózus és sikeres vallás- és közoktatásügyi miniszternek, gróf Klebelsberg Kunónak (1875–1932) köszönhető, aki rövid ideig a belügyi (1921–1922), majd a kultusztárcát (1922–1931) vezette Bethlen kormányaiban. Egyedüli miniszterként kapott mindvégig szerepet a kormányfő kabinetjeiben.

Klebelsberg már miniszteri beköszöntő beszédében, 1922. június 19-én kijelentette: „nem szabad, hogy a magyar ember tetterejét a honfibú megbénítsa, nem szabad magunkat csüggedésnek adni oda. Nekünk dolgozni kell, és ne feledjük, hogy a magyar hazát ma elsősorban nem a kard, hanem a kultúra tarthatja meg és teheti ismét naggyá.” Néhány évvel később, 1928-ban pedig, szokatlan politikai józanságról és higgadtságról tanúskodva azt állította: „A politikai Trianonba be[le] kellett menni, de a kultúrpolitikai fegyverletétől önkéntes lenne.”